पुनर्वसुचित्रानुराधामृगरेवत्यश्विनीपुष्यहस्तनक्षत्रैर्दशभिरुपलक्षिते काले कर्णवेधः प्रशस्तः । उक्तं हि श्रीपतिना "पौष्णवैष्णवकराश्विनचित्रापुष्यवासवपुनर्वसुमैत्रैः । सैन्दवैः श्रवणवेधविधानं निर्दिशन्ति मुनयो हि शिशूनाम्" । नारदेनापि "चित्रादित्याश्विविष्ण्वन्त्यरविमित्रवसूडुषु । समृगेज्येषु बालानां कर्णवेधक्रियां हितेति" गर्गेणोत्तरात्रयमप्युक्तम् । "पुष्ये धनिष्ठास्वदितौ हरीन्दुत्वाष्ट्रे करेऽन्त्ये तिसृषूत्तरासु । दस्रे समैत्रेऽप्यथ कर्णवेधो नेष्टाश्च सर्वेऽष्टमराशिसंस्थाः" इति । अत्रैच्छिकोविकल्पः । अत्र जन्मनक्षत्रनिषेधः सर्ववादिसिद्धः । तदुक्तं दीपिकायाम् "जन्मनक्षत्रगश्चन्द्रः प्रशस्तः सर्वकर्मसु । क्षौरभेषजवादाध्वकर्त्तनेषु विवर्जयेत्" कृती च्छेदन इति धात्वर्थानुसारात् कर्त्तनशब्देन कर्णवेधो विवक्षितः । तथा च स्मर्यते । "जन्मनि मासि विवाहः शुभदो जन्मर्क्षजन्मराश्योश्च । अशुभं वदन्ति गर्गाः श्रुतिवेधं क्षौरयात्रास्विति" । "मृतिभवनेऽष्टमस्थाने संशुद्धे सर्वग्रहवर्जिते सति । यदाह जगन्मोहने वसिष्ठः "न कश्चिदिष्टोऽष्टमराशिसंस्थस्तिथिद्वयञ्चावमसंज्ञकं चेति" अत्र विहितलग्नानि प्रयोगपारिजाते नारदेनोक्तानि । "वृषभे मिथुने मीने कुलीरे कन्यकासु च । तुलाचापे च कुर्वीत कर्णवेधं शुभावहम् । मेषश्च मकरश्चैव मध्यमा गुरुणोदितौ । सिंहवृश्चिककुम्भाश्च अधमत्वाद्विवर्जिताः" इति । अतएवोक्तं वराहसंहितायाम् "लाभे तृतीये च शुभैः समेते क्रूरैर्विहीने शुभराशिलग्ने । वेध्यौ तु कर्णौ त्रिदशेज्यलग्ने" इति शुभाश्चन्द्रबुधगुरुशुक्राः तेषां राशयः कर्कमिथुनकन्यावृषतुलाधनुर्मीनास्तेषामन्यतमे लग्ने क्रूरैर्विहीने सतीत्यर्थः । ग्रन्थकृद्दीपिकाकारमतमाश्रित्याह कवीति । कवीज्ययोर्लग्ने वृषतुलाधनुर्मीनानामन्यतमे लग्ने सति त्रिकोणे ५,९, केन्द्रे १,४,७,१० त्र्याय ३,११, स्थितैः शुभग्रहैस्तथा पापाख्यैर्ग्रहैररिसहजायगेहसंस्थैः षष्ठतृतीयैकादशस्थानस्थितैरुपलक्षिते तथा लग्नस्थे त्रिदशगुरौ सति कर्णवेधः शुभावहः शुभकारकः स्यात् उक्तञ्च दीपिकायाम् "सौम्यैस्त्र्यायत्रिकोणकण्टकगतैः पापैस्त्रिलाभारिगैरोजाब्दे श्रुतिवेध ईज्यसितयोर्लग्नेऽनुकूले शुभे" इति गुरु "कर्णवेधादिकार्येषु नेष्टाः सर्वेऽष्टमस्थिताः । कर्णवेधो विनिर्देश्योलग्नस्थे च बृहस्पतौ । तदभावेऽन्यकेन्द्रस्थे तदभावे त्रिकोणगे" इति अत्र कर्णवेधप्रकारो रत्नमालायाम् "शिशोरजातदन्तस्य मातुरुत्सङ्गसर्पिणः । सौचिकोवेधयेत् कर्णौ सूच्या द्विगुणसूत्रया" कर्णरन्ध्रे विशेषमाह देवलः "कर्णरन्ध्रे रवेच्छाया न विशेदग्रजन्मनः । तं दृष्ट्वा विलयं यान्ति पुण्यौघाश्च पुरातनाः" शालङ्कायनः "अविद्धकर्णैर्यद्भुक्तं लम्बकर्णैस्तथैव च । दग्धकर्णैश्च यद्भुक्तं तद्वै रक्षांसि गच्छतीति" । कर्णवेधप्रकारः कर्णव्यधविधिशब्दे वक्ष्यमाणसुश्रुतोक्तावनुसन्धेयः ।

विधा० पा० । श्रीधरः "हरिहरकरचित्रासौम्यपौष्णोत्तरार्य्यादितिवसुषु घटालीसिंहवर्ज्ये सुलग्ने । शशिबुधगुरुकाव्यानां दिने पर्वरिक्तारहिततिथिषु शुद्धे नैधने कर्णवेधः । सुनक्षत्रे शुभे चन्द्रे सुस्थे शीर्षोदये शुभे । दिनच्छिद्रव्यतीपातविष्टिवैधृतिवर्जिते । शिशोरजातदन्तस्य मातुरुत्सङ्गसर्पिणः । सौचिकोवेधयेत् कर्णौ सूच्या द्विगुणसूत्रया । शातकुम्भमयी सूचिर्वेधने तु शुभप्रदा । राजती वायसी वापि यथा विभवतः शुभा । सुभूमौ प्राङ्गणे रम्ये शुचौ देशेऽम्बरे रवेः । सन्निधौ वेधयेत् कर्णौ स्त्रीपुंसोर्वामदक्षिणौ । क्रमेण पूर्वं वेध्यौ द्वौ शिशोरायुष्यवर्द्धनौ" । अर्णवेऽप्युक्तम् "शुक्लसूत्रसमायुक्तताम्रसूच्याथ वेधयेत् । वेधात् तृतीये नक्षत्रे क्षालयेदुष्णवारिणा । रोपणार्थसुशुध्यर्थं बालसंपत्तिमाप्नुयात् । एवं छिन्ने च भिन्ने च हित्वा योज्यानि योजयेत्" विष्णुधर्मोत्तरे पुष्करः "शिशोरेवाथ कर्तव्यं कर्णवेधं यथा शृणु । पूर्वाह्णे पूजनं कृत्वा केशवस्य हरस्य च । ब्रह्मणश्चन्द्रसूर्याभ्यां दिगीशानान्तथैव च । नासत्ययोः सरस्वत्या ब्राह्मणानां गवां तथा । गुरूणां, मण्डलं कृत्वा तत्र दत्त्वा वरासनम् । तथोपवेशयेत्तत्र धात्री शुक्लाम्बरां तथा । अलङ्कृतं तदुत्सङ्गे बालन्धृत्वा तु सान्त्वनैः । धृतस्य निश्चलः सम्यक् कर्णयुग्मं रसाङ्कितम् । विध्येदलङ्कृते छिद्रे सकृदेवात्र लाघवात् । प्राग्दक्षिणे कुमारस्य भिषग्वामे तु योषितः । शिशोर्विवर्धनं कार्यं यावदाभरणक्षमम् । कर्णवेधदिने विप्राः सांवत्सरचिकित्सकौ । पुज्याश्च विविधा नार्य्यः सुहृदश्च तथा द्विजेति" । अत्र पुरुषकर्णरन्ध्रवृद्धिविषये विशेषमाह हेमाद्रौ देवलः "कर्णरन्ध्रे रवेश्छाया न विशेदग्रजन्मनः । तं दृष्ट्वा विलयं यान्ति पुण्यौघाश्च पुरातनाः" । तत्प्रमाणं प्रसङ्गान्तरेणाह शङ्खः । "अङ्गुष्ठमानशुषिरौ कर्णौ न भवतो यदि । तस्मै श्राद्धं न दातव्यं यदि चेद् सुर भवेत् तस्य श्राद्धेऽपात्रतामाह शालङ्कायनः । "अविद्धकर्णैर्यद्भुक्तं लम्बकर्णैस्तथा च यत् । दग्धकर्णैश्च यद्भुक्तं तद्वै रक्षांसि गच्छति" । विधा० पा० । तथा च कर्णवेधः